

Het was roeien tegen de stroom, maar toen hij op drie en veertige leeftijd aan leukemie overleed, had hij die lokale taak met goed gevolg volbracht en scheen hem een nationale politieke carrière te wachten. Spiekman was een autodidact, die buiten alle scholen om, een fond van kennis en een uiterlijke en innerlijke beschaving verworven had, waarop een solied zelfvertrouwen mocht stoeien. Met J. H. Schaper, W. H. Vliegen, J. Oudegêest, L. M. Hermans, J. Brautigam e.a. behoorde de charmante optimist Spiekman, die als raads-, staten- en kamerlid gezag en sympathie verwierf en behield bij tegenstanders van diverse pluimage, tot de in en door de vakbeweging opgekomen 'mannen-van-de-straat', die binnen de jonge SDAP een gezond tegenwicht vormden van tot domineren geneigde doctrinaire intellectuelen als Frank van der Goes, Herman Gorter, Henriëtte Roland Holst, Willem van Ravesteyn, M. Mendels en P. J. Troelstra. De algemene deelneming met zijn ontijdig heengaan zweemde dan ook naar de klassieke 'rouw in de hutten en de paleizen'.

L. J. ROGIER

J. WOLTRING, ed., *Bescheiden betreffende de buitenlandse politiek van Nederland. Tweede Periode 1871-1898, V, 1891-1894* (RGP, Grote Serie 132; 's-Gravenhage: Martinus Nijhoff, 1970, 786 blz.).

Dit deel, dat de periode van januari 1891 tot en met december 1894 bestrijkt, bevat 444 stukken met diverse bijlagen; het overgrote deel wederom afkomstig uit het archief van Buitenlandse Zaken. Enkele andere documenten stammen uit de archieven van het departement van Koloniën, het kabinet des Konings en enkele gezantschappen. Ook is gebruik gemaakt van particuliere verzamelingen. De notulen van de ministerraad leverden voor deze jaren weinig op blijkens de inleider. De gebruiker vindt in een korte inleiding op de bekende wijze een beknopt overzicht over de diverse kwesties, die BZ bezig hielden. Een lijst van de Nederlandse diplomaten op buitenlandse posten en van de drie kabinetten, die aan het roer waren, rondt deze introductie af. Personen- en zakenregister zijn volgens de gebruikelijke regels samengesteld.

Het zetduiveltje heeft zich uiteraard niet onbetuigd gelaten. Ook enkele jaartallen zijn er het slachtoffer van geworden. Ik noem uit de inleiding, xxvii: het bisschopsjubileum van Leo XII vond niet plaats in 1813 maar in 1893. Het kabinet-Mackay, xxxv, ruimde niet op 10 augustus 1861 het veld maar in 1891. In een enkel geval wordt het selectiekriterium niet geheel duidelijk. Stukken zijn niet opgenomen, die voor een volledige inzage in bepaalde kwesties toch moeilijk genegeerd kunnen worden en het zullen de specialisten zijn, die naar deze publicatie zullen grijpen. Wat niet afdoet aan de verzorgde en betrouwbare indruk, die de publicatie als geheel maakt. Tot zover de technische kant.

Inhoudelijk bieden deze stukken geen schokkende dramatiek. Het ministerie was in heel deze periode van stricte neutraliteit een stille vijver, waar men in deftige verveling het gebeuren elders gade sloeg. Europa had bovendien in deze jaren juist een betrekkelijk rustig aanzien, wat de internationale verhoudingen betreft. Het Frans-Engelse conflict over het verre Siam, de Chinees-Japanse oorlog lieten in elk geval geen rimpels in de Haagse wateren achter. De Frans-Russische toenadering, het eerste gerommel van de Dreyfuss-zaak en de nasleep van andere interne schandalen, die de kranten bezig hielden, bezorgden BZ geen speciale kopzorgen. Zo staan handelskwesties voorop. In een wereld van protectionisme trachtte Nederland zijn vrijhandelsbeginselen overeind te houden. Vooral Hartzen, in 1891 nog minister, bestreed protectie en het zijn deze tegenstellingen, die bij de diverse handels-relaties een rol spelen. Daarnaast was er de kwestie van arbitrage;

RECENSIES

het Nederlands-Engelse geschil bij het 'Costa-Ricka' pakket. En er was even de kwestie van het gezantschap bij het Vatikaan - die dierbare twistappel van confessioneel Nederland - die door een Romeinse krant ter tafel werd gebracht in april 1893, om onmiddellijk weer onder tafel te verdwijnen. Al met al zal speciaal de in handelspolitiek geïnteresseerde historicus van deze uitgave profiteren.

H. W. VON DER DUNK

P. H. HEFTING, *G. H. Breitner in zijn Haagse tijd* (Utrechtse Kunsthistorische Studiën, XII; Utrecht: Haentjens Dekker & Gumbert, in-8°, 1970, 159 blz. met 293 nummers catalogus en afb., f 41,60) en p. H. HEFTING, ed., *G. H. Breitner. Brieven aan A. P. van Stolk* (Publicaties van het Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie, 's-Gravenhage; Utrecht: Haentjens Dekker & Gumbert, in-8°, 83 blz. met 27 afb., f 22,90, beide delen samen/59,80).

Nederlandse kunstenaars van het midden en einde der negentiende eeuw waren lange tijd wat verwaarloosd in het kunsthistorisch onderzoek. Pas in de laatste jaren is hier verandering in gekomen, vooral dankzij de inspirerende aanmoediging en stimulans van Professor Dr. J. G. van Gelder, die zijn leerlingen op veel onontgonnen terrein opmerkelijk heeft gemaakt.

Zo verschenen er in 1967 en 1968 proefschriften over resp. de schilders Mauve (door E. P. Engel) en Jongkind (door Victorine Hefting, *Jongkind d'après sa correspondance*). Aan deze documentatie is er nu onlangs een toegevoegd over de beginperiode van één onzer grootste impresionistische schilders, Breitner, nl. zijn Haagse tijd, door Dr. P. H. Hefting. De auteur, conservator aan het Rijksmuseum Kröller-Müller te Otterlo, had zich al eerder met Breitner bezig gehouden, toen hij samen met C. C. G. Quarles van Ufford, aan de hand van enige duizenden door de schilder nagelaten foto's (nu bewaard in het Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie te Den Haag) een selectie van 150 foto's met de naar deze door Breitner gemaakte schilderijen publiceerde (*Breitner als fotograaf*, ed. Lemniscaat, Rotterdam, 1966). In dit proefschrift: *G. H. Breitner in zijn Haagse tijd*, wordt een periode van ruim tien jaar behandeld: 1876 tot 1886, waarvoor de brieven van Breitner aan zijn maecenas A. P. van Stolk, Rotterdams graanhandelaar, die Breitner financieel en moreel steunde, de belangrijke bron vormen.

Deze tot het proefschrift behorende brieven, als apart deel uitgegeven, zijn hier voor het eerst volledig - naar het originele handschrift - gepubliceerd. Een zeer belangrijk *document humain* en voor Nederland, waar men in het algemeen nog altijd een zekere pruderie moet overwinnen om meer intieme documenten als brieven - ook al geven ze nog zoveel waardevol inzicht in het leven en werk van de kunstenaar - te publiceren, een belangrijke daad. Jan Greshoff had al gezegd, dat van een groot kunstenaar alles van belang is, ook en juist zijn correspondentie!

Dr. Hefting heeft in zijn dissertatie veel interessant en nieuw materiaal verzameld. Zijn met grote ijver en zorgvuldigheid tot stand gebrachte documentatie is niet alleen voor de toekomstige Breitner-studies, maar voor allen die zich met de vorige eeuw bezig houden van veel belang. De catalogus van schilderijen, aquarellen, tekeningen en schetsboeken van 1876-1886 vormt met de vele afbeeldingen een zeer waardevolle aanzet tot een *catalogue raisonné* van Breitners gehele oeuvre. Zeer boeiend zijn de nooit eerder gepubliceerde foto's van de familie van Breitner en van de Van Stolks. Beide delen zijn in rood geplastificeerde omslag smaakvol uitgegeven. Het is bijzonder jammer, dat door de moderne typografie de belangwekkende noten niet op de bewuste pagina zelf, onderaan de bladspiegel, zijn geplaatst, maar achterin over twee kolommen, in een niet doorlopende